

Titel: Wij zijn bedelaars: dat is waar (II) – 02-02-1996

Auteur: prof. Dr. W. van 't Spijker

Bron: De Wekker (gearchiveerd in Digibron)

Geen uiting van zwaarmoedigheid

Het briefje dat Luther op zijn tafel in Eisleben zo kort voor zijn dood liet liggen kan men niet beschouwen als een uiting van teleurstelling over zijn eigen levenswerk. Men kan niet ontkennen dat er over zijn laatste jaren een wolk van somberheid ligt. We zouden deze kunnen beschouwen als een kwaal waaraan veel mensen bij het ouder worden lijden. Men ziet alles met een donkere blik. Het leven gaat onstuitbaar door, ook al kunnen wij er niet meer intensief aan deelnemen. Menig mens heeft zijn oude dag in zulke treurige gedachten doorgebracht. De constatering is meer dan eens uitgesproken dat ook Luther op het eind van zijn leven een weinig vrolijke indruk maakte. Het is niet moeilijk om daarvan een aantal bijzondere voorbeelden te geven. De geschiedschrijving van rooms-katholieke en doperse kant heeft daarover bladzijden vol geschreven.

Luther wilde het liefst inderdaad afscheid nemen van de wereld waarin hij leefde. Zij was vol van zonde en gruwel. Hij hoopte dat de jongste dag spoedig zou aanbreken. De wereld had haar ondergang wel verdiend door haar ongehoorzaamheid en ongeloof. Hij had er genoeg van om in dit Sodom te leven, ja zelfs om er ook verder maar iets van te zien. Al het goede waarop hij gehoopt had was verdwenen en er bleef niets meer over dan een zondvloed van onheil. Ieder deed maar wat hijzelf wilde. Luther verlangde daarom naar de dood, of naar een spoedig einde van de wereld. Hij wist wel dat er een kerk over zou blijven met een goede leer. Het leven echter strookte niet met de leer. Daarover maakte Luther zich zorgen. Daar kwam nog bij dat de vorsten zich ten opzichte van de kerk als heersers gedroegen. Luthers brieven uit deze tijd bevatten niet zelden klachten, berispingen, vermaningen.

Nauwelijks kon Luther begrijpen, hoe de wereld zo veranderd was. Wellicht had hij vroeger de wereld niet zuiver gezien, of er moest iedere dag, wanneer hij sliep, een andere wereld ontstaan, overal was immers slechts strijd en twist. In 1545 weigerde Luther zelfs naar Wittenberg terug te keren. Zijn vrouw moest alles wat daar hun eigendom was maar verkopen en naar hem toekomen, want hij weigerde nog langer zich in dit Sodom op te houden. Ik wil rondtrekken en liever bedelen om brood, dan dat ik mijn arme, oude, laatste dagen wil afmartelen met de wanorde in Wittenberg. De keurvorst zelf en Melanchthon moesten er aan te pas komen om hem te bewegen naar Wittenberg terug te komen.

Men kan geneigd zijn om Luthers woord over de bedelaars, die wij zijn, te plaatsen in deze context van onbehagen en misbaar, dat zo dikwijls het leven van oudere mensen heeft vertroebeld. Wij zijn bedelaars: dat is waar. Er blijft geen roem over ook al heeft men honderd jaar lang met Christus en de apostelen en de profeten de kerk geregeerd. Ja, juist dan weten we eerst goed hoe zwak van moed en hoe klein wij zijn van krachten. En toch is Luthers woord geen uiting van zwaarmoedigheid. Zijn uitspraak bevat zelfs, zoals we nu willen betogen, de sleutel die Luther hanteerde om de Schriften te verstaan.

Ervaring als sleutel tot het verstaan van de Schriften

Het woord van Luther bevat drie belangrijke elementen die samen een soort hermeneutiek vormen voor het verstaan van de Schriften. De eerste is die van de ervaring.

Zal een mens de Schriften werkelijk verstaan, dan dient hij er ervaring mee op te doen.

Merkwaardig is het woordgebruik dat Luther hier hanteert. Bij het lezen van teksten moet iemand

Titel: Wij zijn bedelaars: dat is waar (II) – 02-02-1996

Auteur: prof. Dr. W. van 't Spijker

Bron: De Wekker (gearchiveerd in Digibron)

daarvan zich een begrip van de samenhang, de context kunnen vormen. Men kan Virgilius lezen of Cicero. Het waren de auteurs waarmee de opleiding tot de theologie de studenten vertrouwd maakte. Virgilius schrijft zijn gedichten over herders en landbouwers. Men kan die poëzie niet begrijpen wanneer men geen ervaring heeft opgedaan met een kudde, of niet bedreven is op de akker. Men moet ervaring hebben om hun geschriften te lezen, over een langdurige ervaring dient men te beschikken, zal men hun geschriften begrijpen. Dat is een kwestie van intellect, geleid door de ervaring en dan duurt het vijf jaar.

Bij Cicero is het precies zo. Men moet bedreven zijn in staatsaangelegenheden, zal men hem kunnen volgen. Men krijgt van Cicero geen verstand, wanneer men zich in deze zaken niet heeft ingeleefd. Daarvoor staat twintig jaar. Gaat het evenwel om het verstaan van de Heilige Schriften, dan vergt dit aanzienlijk méér tijd.

Opmerkelijk is dat Luther in verband met de Schriften niet spreekt over „begrijpen", maar over „verstaan". Men moet er de smaak van te pakken krijgen. En dit smaken of proeven vereist vrij wat méér dan het begrijpen van een klassieke schrijver. Wil men de Schriften in hun volle betekenis leren kennen, dan gaat het om een omgang met de bijbel van vele, vele jaren.

Voor Virgilius en Cicero is een grammaticale kennis van de taal heel belangrijk. Toch komt men daarmee alleen niet waar men moet wezen. Men dient zich verplaatst te hebben in de leefwereld van deze auteurs. Ook voor het verstaan van de Schriften komt men niet uit zonder een grammaticale kennis. Men moet de woorden en de constructies kunnen onderkennen. Maar levert dat op zichzelf een proeven en smaken op? Voor Luther zeker niet. Men moet een langdurige ervaring opdoen in het leren kennen, in het proeven van de Schriften. Ook wanneer men belijdt dat het verstaan van de Schriften een werk van de Geest is, ook dan is deze ervaring noodzakelijk.

Voor Luther ligt de grond voor het geloof in de Schrift, en nergens anders. Maar wij kennen de geloofsgrond, en leren haar betrouwbaarheid schatten en achten, niet maar door een grammaticale kennis, maar door een „theologische grammatica", die ons rechtstreeks voert naar de rechtvaardiging door het geloof, d.w.z. naar Christus die ons door een waarachtig geloof doet delen in zijn weldaden. Ervaring als sleutel voor het verstaan van de Schriften zal derhalve Christus-ervaring dienen te zijn, of ervaring van de rechtvaardiging uit genade. Slechts zo proeft men en smaakt men de Heilige Schriften, zoals ze door God zijn gegeven.

Schriftverstaan in gemeenschap met de kerk

Een tweede factor die voor Luthers Schriftuitleg van wezenlijke betekenis is, is die van de relatie met de kerken. We weten dat Luther de last van de kerken heeft gedragen, en vooral in het laatst van zijn leven werd deze hem zwaar genoeg. Zijn werk was gericht op de kerken. Niet in deze zin, dat hij de kerken nodig had om zijn eigen carrière op te bouwen. Zijn dienst aan de kerken was geheel onbaatzuchtig. Geldelijk voordeel heeft het hem nimmer opgeleverd. Menselijke eer of roem stond hem tegen. Hij bravourde er zelfs tegen in. Aanzien bij de mensen was het laatste waarom hij verlegen was. In die sector lag niet de relatie met de kerken.

Luther had echter de kerken nodig omdat het hem duidelijk was dat het verstaan van de Schrift geen kwestie van individualisme was. Men kan slechts mét alle heiligen verstaan welke de rijkdom en heerlijkheid is van het Woord van God. Daarmee was ook weer niet alleen een

Titel: Wij zijn bedelaars: dat is waar (II) – 02-02-1996

Auteur: prof. Dr. W. van 't Spijker

Bron: De Wekker (gearchiveerd in Digibron)

oecumenisch motief in geding. De zaak ligt vrij wat dieper. Men kan de Schriften slechts verstaan in de gemeenschap met de kerk als lichaam van Christus. Vooral in het begin van zijn reformatorische werkzaamheid is deze visie voor hem fundamenteel geweest. Christus en zijn heiligen behoren bij elkaar. Zij vormen één lichaam. Kan ik de Schriften slechts verstaan in gemeenschap met Christus dan betekent dit ook dat ik de smaak ervan slechts kan proeven in de gemeenschap der heiligen. En waar wordt deze gemeenschap in haar wezen beter doorgrond dan in de regering van de kerk. Immers daar moet het Woord van God heerschappij krijgen. Dáár, in die gemeenschap moet de heerschappij van Christus door het Woord zich openbaren. In dit alles sprak vanzelf zijn eigen levensverhaal mee. Christus was hemzelf te sterk geworden. Hij had de monnik overwonnen. Dat regiment van Christus werd effectief door de Schriften. En in de ervaring die Luther heeft opgebouwd in zijn invloed op de kerken, bleek voor hem de kracht en de zwakheid van het Woord.

Dit geldt nog te meer voor hem, omdat Luther geheel en al op het Woord alleen was aangewezen in de regering van de kerk. Ook de gereformeerde zienswijze gaat van deze gedachte uit. Zij wordt echter ondersteund door een subtiele kerkelijke structuur, die van kracht kan blijven, althans voor zekere tijd, ook wanneer de kracht van het Woord niet meer geheel en al werkzaam is. Luther kende niet zo'n kerkelijke structuur. Voor hem gold alleen het Woord. En juist dan kan men zeggen, dat de ervaring slechts ons in staat stelt om te proeven en te smaken wat het Woord vermag, of niet vermag. Zo wordt duidelijk dat voor Luther op een heel bijzondere manier een lange, lange ervaring vereist is, zal men de waarde, de kracht en betekenis van de Heilige Schriften leren kennen.

Kennen van de Schriften: een zaak van pure genade

Het laatste motief dat bij de verklaring van de Heilige Schriften een rol van betekenis blijft spelen is die van de volstreckte genade. Juist dan wanneer het een mens te doen is om het verstaan, om het „ervaringsmatige” proeven en smaken van het Woord Gods, is die mens aangewezen op pure genade. En dan zijn wij allen bedelaars. Het is opvallend dat een man als Luther dit zegt. Weinigen hadden een zo diep inzicht in de Schriften als hij. Zeker, zijn verstaan van de Schriften deed wellicht niet in alle opzichten recht aan de volheid van de Schriften. Een gereformeerde belijder zal ook andere aspecten in de Schrift ontdekken, dan die van de rechtvaardiging door het geloof alleen. Hij zal telkens zeggen dat het gaat om de Schriften *alleen*, maar ook de Schriften *in hun geheel*. Luther kon wat dit aangaat nog wel eens een eigenzinnige maatstaf aanleggen. Maar overigens kunnen we een diep respect hebben voor de wijze waarop hij de Schriften uitlegde en die uitleg ook onder woorden wist te brengen. Rijk is zijn verklaring van de Psalmen, van de profeten, van Genesis om slechts iets te noemen. Die rijkdom weerspiegelt voor een zeer aanzienlijk deel ook Luthers eigen levensverhaal: zijn eigen ervaring spreekt er in mee. De diepte van zijn verklaring kan menigeen vandaag nog tot verwondering brengen.

Niettemin erkent Luther zelf zijn afhankelijkheid: wij zijn bedelaars. Zal men de zin van de Schrift verstaan, dan moet dit ons gegeven worden. Daaruit spreekt allerminst de bravoure die we anders bij Luther wel eens ontmoeten. Het is er ook vór vandaan dat Luther zou zeggen: Wij hebben de Schrift voor ons en we hebben daarmee de oplossing van alle problemen. Neen, het moet ons gegeven worden om de Schriften te verstaan. Ze moeten ons geopend worden. En de

Titel: Wij zijn bedelaars: dat is waar (II) – 02-02-1996

Auteur: prof. Dr. W. van 't Spijker

Bron: De Wekker (gearchiveerd in Digibron)

sleutel daartoe (een kwestie van hermeneutiek dus) hebben we zelf niet in handen, zij komt uit de hand van God. Lege handen hebben we, die wij ophouden. Zo ontvangen we de smaak van het Woord. En dat uit vrije genade.

Heel anders geredeneerd is dit dan wij soms doen. Dit betekent niet: wij weten het, en we hebben het, en het moet alleen nog toegepast worden. Maar dit betekent: wij weten het niet en wij hebben het niet. Maar de Here wil het uit genade schenken, deze levende en levendmakende kennis van het heil, dit proeven en smaken dat de Here goed is.

Ook dat is goed te bedenken, zo rond de sterfdag van Luther.

W. van 't S.